

Borislav T. Blagojević

Prof. dr Borislav Blagojević (18. februar 1911, Valjevo – 29. decembar 1985, Beograd) bio je osnivač Instituta za uporedno pravo i njegov prvi i dugogodišnji direktor u periodu od 1956. do 1978. godine. Zaslužan je za naučnu afirmaciju Instituta u nekadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i u inostranstvu. Bio je i osnivač Jugoslovenskog bibliografskog zavoda (1951. godine). Od tada do 1961. godine bio je direktor Zavoda i urednik „Bibliografije Jugoslavije“. Ostvario je izuzetno uspešnu univerzitetsku i naučnu karijeru. Bio je asistent na Pravnom fakultetu u Beogradu (1933), docent (od 1938) pa potom vanredni profesor (od 1940) na Pravnom fakultetu u Subotici, redovni profesor (od 1951. godine) na Pravnom fakultetu u Beogradu, dekan Pravnog fakulteta (od 1950. do 1956. godine), rektor Univerziteta u Beogradu (od 1956. do 1963. godine). Bio je dopisni član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti sa sedištem u Zagrebu, redovni član Međunarodne akademije za uporedno pravo u Hagu i predsednik Međunarodnog udruženja za pravne nauke. Bio je počasni doktor Univerziteta u Francuskoj, Poljskoj i Belgiji. Doprinosio je pravu i na stručnom planu: od 1963. do 1971. godine bio je pravni savetnik Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, a od 1971. do 1973. godine sudija Ustavnog suda Jugoslavije. Jedno vreme bio je i narodni poslanik u Skupštini SR Srbije.

Plodnim naučnim radom značajno je uticao na razvoj naše pravne nauke, posebno u oblasti civilistike. Ali, gotovo da nema oblasti i pravne discipline iz koje nije objavljivao rezultate svojih istraživanja, od opšte teorije prava i filozofije prava, rimskog prava, međunarodnog privatnog prava, građanskog, naslednog i privrednog prava do uporednog prava i političkog sistema. Otuda je odlučujuće doprineo usklađivanju naše pravne misli sa savremenim trendovima u razvoju prava, podstičući istovremeno promene legislative i prakse.

UPOREDNO PRAVO I NAŠA PRAVNA MISAO*

1.– Uporedno pravo, shvaćeno u bilo kom od danas postojećih poimanja (posebno shvaćeno kao nauka ili metod), bilo je već davno prisutno u našem pravnom životu, i to kako pri izgradnji pravnih sistema i poredaka koji su važili na pojedinim teritorijama naše današnje države, tako i pri teorijskoj obradi pravne problematike. Primena uporednog prava se istina u prvo vreme svodila u najvećoj meri na prikaz rešenja u pojedinim pravima i pravnim teorijama, ali ne uvek samo na to. Bilo je, već početkom dvadesetog veka vrlo temeljitih uporednopravnih studija koje su sintetički obrađivale različitosti rešenja i stavova koji su postojali u zakonodavstvima i pravnim teorijama, pri čemu su neke od njih bile praćene odn. završavane vrednosnim ocenama posmatranih ustanova. U tom pogledu, u navedeno vreme korišćenje uporednog prava odn. primena uporednog metoda, makar i

---

* Članak preštampan bez izmena iz časopisa *Strani pravni život*, 1981, br. 110-111, str. 5-10.

u njihovom rudimentarnom obliku, bili su na nivou ondašnje pravne nauke u svetu. A do toga je dolazilo s jedne strane zato što je izgradnja svih pravnih poredaka koji su važili na pojedinim delovima naše zemlje bila pod znatnim uticajem pravnih poredaka koji su važili u drugim zemljama (naročito u Austro-Ugarskoj i Francuskoj), a s druge strane zato što je veliki broj naših pravnika u to vreme studirao u inostranstvu, pa je sa sobom donosio osnove pravnog poimanja i teorijske prilaze koji su postojali i vladali u pojedinim stranim državama – koristeći i prenoseći često sve to u svome radu u svojoj zemlji, i to katkada i nesvesno, tj. bez dovoljno znanja da i time na neki način i u nekoj meri koristi i primenjuje uporedno pravo, odn. uporedni metod. Pri tome ne treba zaboraviti izvanredno visok nivo pravne kulture u nas krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka, kada se upravo i u svetskim razmerama govori o uporednom pravu i vrše uporednopravna proučavanja. Sve je to uslovljavalo i omogućavalo posebnu temeljitost i produbljenost rada u oblasti prava, pa i u sklopu toga, shodno tendencijama vremena, i primenu uporednog prava kao specifičnog prilaza i aspekta pravnih pojava i ustanova.

Slična situacija je bila i u razdoblju između dva svetska rata. Postojanje više različitih pravnih rešenja, za iste pravne oblasti, koja su važila na pojedinim delovima teritorije ranije Jugoslavije, stvaralo je pogodnu klimu i nametalo potrebu za uporednopravnim posmatranjima pravnih problema, pri čemu nisu uzimana u obzir samo rešenja i stavovi koji su važili na pojedinim delovima naše zemlje, nego i rešenja i stavovi koji su važili odn. teorijski bili zastupani u drugim državama sveta, a napose u državama kontinentalne Evrope. Za dokaz ovoga može posebno da posluži časopisna i periodična literatura toga doba koja je izlazila u pojedinim centrima naše zemlje, kao i posebne edicije koje su objavljivane u vezi sa održavanjem kongresa pravnika. U njima se mogu naći radovi u kojima se na vrlo sistematičan način koristi uporedno pravo odn. primenjuje uporedni metod, tako da u tom pogledu naše pravo i naša pravna literatura nisu nimalo zaostajali za stanjem koje je u to vreme postojalo u zemljama tzv. velikih pravnih sistema.

Mislimo da je potrebno imati u vidu ovakvu situaciju u nas u vremenima pre drugog svetskog rata, jer je ona svakako bila od značaja, ako ne i od uticaja na prisutnost i primenu uporednog prava odn. uporedne metode u svim oblicima pravne delatnosti u našoj zemlji posle drugog svetskog rata, posebno u zakonodavstvu i pravnoj teoriji.

2. – Ovakvo stanje koje je postojalo pre drugog svetskog rata nije bilo bez značaja i uticaja na razvoj naše pravne misli pedesetih godina kada je došlo do pune otvorenosti našeg društva prema stanjima i društvenim strujanjima u drugim zemljama sveta, pa u sklopu toga i u oblasti prava. Razume se da je sada situacija bila bitno drugačija. U našoj zemlji stvaran je socijalistički društveni i pravni poredak, koji je u svojim osnovama (socijalistička svojina i učešće radnika u upravljanju svim društvenim poslovima i delatnostima – radničko samoupravljanje) bitno drugačiji od društvenih i pravnih poredaka koji su postojali u kapitalističkim državama, ali koji je sadržavao i bitne svojstvenosti i specifičnosti kao i pravni poredak jednog samoupravnog socijalističkog sistema, razlikujući se, u sledstvu društvene svojine i društvenog samoupravljanja, i od pravnih poredaka ostalih socijalističkih zemalja. U toj u znatnoj meri novoj i sebisvojstvenoj situaciji, izgrađujući pravni sistem i razvijajući pravnu misao nije se polazilo od neke autohtonosti i nacionalne zatvorenosti ni pravnog sistema ni pravne misli. Naš novi pravni poredak prihvatio je u nizu oblasti već

---

ranije postojeće pravne ustanove i pravne instrumente (na pr. krivično pravo, obligaciono pravo, građanski i krivični sudski postupak, opšti upravni postupak, menično i čekovno pravo, saobraćajno pravo i dr.), prilagođavajući ih, po potrebi, našim novim uslovima, i to više po njihovom dejstvu nego li po njihovoj formulaciji i pravnom izražavanju. On ih je i „modernizovao“, uzimajući u obzir novine i savremene pojave i tendencije koje su se u novije vreme pojavljivale u svetu i u pravnoj teoriji. Čak i kada su bile u pitanju sasvim nove pravne ustanove i pravni instrumenti, nije se odbacivala mogućnost da su bar slične ustanove i instrumenti postojali ili da postoje u drugim zemljama, i da takvo iskustvo drugih zemalja može da bude korisno pri formulisanoju tih naših novih pravnih ustanova i pravnih instrumenata. Ako ništa više a ono bar kao diferencirajući pokazatelj stepena novina i specifičnosti naših rešenja, što je bilo posebno značajno za našu teorijsku misao koja je imala da postavi idejno-političke osnove tih novih pravnih ustanova i da obezbedi usklađenost tih naših novih pravnih instrumenata sa celinom pravnog poretka i pravnog sistema koji se izgrađivao u našoj zemlji. A sve to u jednom naporu našeg društva da se u celini zbivanja, pa dakle i u pravu, izgrađuje i izgradi jedan sistem celokupnosti društvenih odnosa u kome će biti maksimalno obezbeđena ličnost čoveka i njegova inicijativnost u svim vidovima njegovog bitisanja, u kome će biti uspostavljena, zaštićena i racionalno korišćena društvena svojina na osnovnim sredstvima za proizvodnju, u kome će sva vlast i svi izvori bilo koje moći u društvu pripadati radničkoj klasi i biti ostvarivani u interesu radničke klase, i to u prvom redu kroz sistem radničkog i uopšte društvenog samoupravljanja.

U takvoj situaciji i za izvršenje ovih zadataka prisustvo uporednog prava i korišćenje uporednog metoda bili su nužni. Oni su se nametali svim oblicima rada na polju prava – zakonodavstvu, pravnoj teoriji i sudskoj i vansudskoj praksi. I to čak i ako akteri na polju prava nisu sistematski poznavali, pa ni koristili uporedno pravo odn. uporedni metod. Društvena atmosfera je to omogućavala, a društvene potrebe su to nalagale.

3. – Sve ovo je ukazivalo na nužnost da uporednom pravu bude posvećena veća pažnja, kako bi se ono moglo i sistematski obrađivati i sistematski koristiti u svim oblicima rada na polju prava. U vezi s tim posebno se osećala potreba da naši pravници budu upoznati sa stanjem zakonodavstva u drugim državama i sa gledanjem na pravne probleme u pravnoj nauci ostalih zemalja. A za sve to bilo je potrebno imati i jedan specijalizovani naučni centar koji bi pomogao, pratio a delom i sistematski obrađivao strano pravo i stranu pravnu misao i time omogućavao našim pravnicima da budu upoznati sa tim osnovnim činjeničkim materijalom. Uz to, taj i takav centar trebalo bi da bude inicijator i podstrekač da uporedno pravo bude stalno i sve više i šire prisutno u izgradnji naše pravne misli, i uopšte u našem pravnom životu. I to ne nikako sa razloga da bi se bilo modernim, već da bi se udovoljilo našim praktičnim potrebama i zahtevima izgradnje naše pravne misli.

U sledstvu svega ovoga, posebno u skladu sa situacijom u prošlosti i radi zadovoljenja potreba sadašnjice, došlo je do osnivanja Instituta za uporedno pravo, kao naučne ustanove na nivou federacije. Rečenim bili su određeni i osnovni zadaci Instituta kao centra koji će u našoj zemlji i našim pravnicima omogućiti bolje korišćenje uporednim pravom. Ti zadaci su se kretali u dva pravca: strano zakonodavstvo i pravna misao u svetu.

Za primenu uporednog metoda postavlja se prethodni zahtev da se dovoljno široko poznaje veći ili manji broj pozitivno-pravnih poredaka koji postoje u pojedinim

zemljama, posebno onih pozitivno-pravnih poredaka koji su nosioci pravnih sistema koji danas postoje u svetu. Za udovoljenje ovom zahtevu potrebno je s jedne strane raspolagati sa celinama – zbirkaama pozitivnopravnih tekstova i tekućim službenim listovima u kojima se objavljuju normativni, posebno zakonski tekstovi, a s druge strane organizovati sistem pružanja mogućnosti zainteresovanim pravnicima da se upoznaju, prate i koriste te pozitivno-pravne tekstove. Pri zavodoljenju ovog zahteva rad Instituta se kretao u dva pravca. Obezbeđena je kolekcija zbirki pozitivno-pravnih tekstova za više od dvadeset zemalja, s tim da su te zbirke, po pravilu putem pokretnih listova, držane ažurno. Redovno se već godinama primaju službeni listovi oko četrdeset zemalja, čime se omogućuje uvid u najnovije normativne tekstove tih zemalja. Sve to u prvom redu za zemlje – razvijene ili one u razvoju – sa kojima naša privreda ima razvijene poslovne odnose, tako da je i taj izbor izvršen u skladu sa realnim potrebama naše zemlje. Kako su te zbirke na raznim stranim jezicima, to je Institut objavljivao na srpskohrvatskom jeziku integralne tekstove pojedinih fundamentalnih zakona i zakonika koji imaju svetsku vrednost i autoritet. A da bi se proširila mogućnost da se što veći broj naših pravnika upozna sa ovim novim zakonskim tekstovima, izdaje se redovno tromesečno publikacija „Pregled zakonodavstava u stranim državama“ u kojoj se daje tematski sistematski registar najnovijih zakonskih i podzakonskih tekstova u državama čije službene listove Institut prima, ali i kratak sadržaj najvažnijih od tih tekstova, i to posebno onih koji mogu biti od većeg interesa za našu pravničku javnost. Po potrebi i na traženje zainteresovanih organa i organizacija pripremaju se i posebni pregledi zakonodavstava stranih zemalja za određene pravne oblasti ili po određenim pravnim pitanjima. – Po svemu ovome Institut je postao jedinstveni dokumentaciono-informativni centar za oblast prava u našoj zemlji, omogućujući, putem pružanja mogućnosti da se upoznaju pozitivno-pravni sistemi u svetu, primenu uporednog prava odn. uporednog metoda, i to na realnim osnovama, tj. na autentičnom materijalu čije bi se upoređivanje vršilo i upravo tim upoređivanjem koristilo.

Za primenu uporednog metoda poznavanje pozitivnopravnih tekstova i sistema postavlja se, kao što je rečeno, kao prethodni zahtev. Slično poznavanje, i to u još većoj meri, nameće se u pogledu pravne misli, pravnih ideja i pravnih teorija koje postoje u svetu, posebno danas. Potrebno je bilo obezbediti informisanje naše pravne javnosti o čemu se sve piše danas u svetu u oblasti prava, koji su pravni problemi koji interesuju savremeni svet i kakva se stanovišta zastupaju kako o pojedinim od tih pitanja tako i o idejnim prilazima teorijskog gledanja na ta pitanja. Nigde više nego ovde dobila je važnost pravna informatika odn. informacija o pravu i u pravu. Rad Instituta, i to jedan od osnovnih i najznačajnijih, bio je posebno upravljen u ovom pravcu. Izgrađen je ceo sistem referalne službe putem koga je trebalo omogućiti našim pravnicima da znaju koji su najvažniji pravni problemi kojima se u svetu bavi savremena pravna literatura, posebno pravna periodika, kao i koji su i kakvi su stavovi kroz koje se izražavaju teorijski, pa prema tome i idejno-politički prilazi proučavanim pitanjima. Za to je najpre bilo potrebno obezbediti dovoljan fond i knjiga iz novih oblasti, a još više dovoljno širok fond strane pravne periodike – časopisa, godišnjaka, zbornika i sl. Više od četiri stotine pravnih časopisa redovno prima Institut, i to na mnogim jezicima i iz svih krajeva sveta. Među tim časopisima je značajan broj onih koji izlaze u zemljama Afrike i Azije na francuskom ili engleskom jeziku. A za saznavanje

---

sadržine ovih publikacija, posebno časopisa, kao centar pravne informatike, Institut je delao u dva pravca. S jedne strane stvorena je prikladna zbirka međunarodnih i nacionalnih bibliografija i referatskih izdanja preko kojih se može saznati o čemu je sve pisano u pravnim časopisima koji uživaju međunarodni renome i u časopisima koji su reprezentativni u svakoj pojedinoj državi danas postojećoj u svetu. Time je pružena mogućnost svakome ko se danas bavi uporednopravnim proučavanjima da ne startuje uvek od početka već da se lako i brzo upozna sa postignutim i dostignutim u svetu o pitanju koje je predmet proučavanja, kako bi, startujući od toga, nastavio svoja proučavanja. S druge strane, Institut je kroz sve vreme izdavao i danas uredno izdaje svoj časopis „Strani pravni život“, koji je u svom najvećem delu referalnog karaktera. U njemu se daje kratak sadržaj najznačajnijih članaka objavljenih u časopisima na stranim jezicima, kao i članaka koji obrađuju posebno aktuelnu problematiku i nove pravne ustanove koje nisu dovoljno poznate ni u današnjoj, posebno našoj domaćoj pravnoj literaturi dovoljno obrađene. Time se omogućuje našim pravnicima da na sopstvenom jeziku budu obavešteni, da dakle budu u toku stanja i razvoja pravne misli u svetu, istina na jedan selektivan način zasnovan na kriterijumu davanja prednosti (zbog nedostatka prostora) onome što je najnovije i najaktuelnije u pravnoj literaturi drugih naroda. To, razume se, kao i svaki selektivan pristup nosi u sebi opasnost subjektivizma, ali se pokušava kolektivnim izborom onoga što će se rezimirati da ta opasnost bude svedena na najmanju moguću meru. – I po ovome Institut je postao, u našoj zemlji, jedinstveni referalni centar za oblast prava, omogućujući, putem pružanja mogućnosti da se upoznaju tokovi pravne misli u svetu, primenu uporednog prava odn. uporednog metoda, i to na realnim osnovama, tj. na autentičnom materijalu čije bi se upoređivanje vršilo i upravo tim upoređivanjem koristilo.

4. – Zadovoljenje ova dva prethodna uslova: poznavanje stranog savremenog zakonodavstva i upoznavanje sa pravnom misli u svetu znatno je olakšalo rad na uporednom pravu odn. primenu uporedne metode u pravu. Razume se sve to u meri koja je odgovarala našim kadrovskim i materijalnim mogućnostima. Ostalo je bilo da se taj i takav rad u što većoj meri primeni pri svakom radu u oblasti prava u nas – zakonodavstvu, sudskoj praksi, teorijskoj obradi pojedinih pitanja. Naročito u zakonodavstvu i pri teorijskoj obradi pojedinih pitanja, među kojima naročito onih pitanja koja je kao nova nametao savremeni razvoj u svetu, a takvih pitanja je bilo sve više u vremenu posle drugog svetskog rata. Pri tome je od značaja to da veliki broj tih pitanja nije nacionalno „obojen“, dakle nije bio obuhvaćen tradicionalnim shvatanjima koja su vekovima izgrađivana u sklopu tzv. velikih sistema odn. velikih pravnih porodica, već je tražio i dobijao rešenja koja su bila, bar kao pravne formulacije, prilično jedinstvena i unisona, što je opet imalo za posledicu sve veću težnju, mogućnost i rad na jednoobraznom – uniformnom pravu za pojedine pravne oblasti, čime se sve više karakteriše savremena etapa pravnog regulisanja, posebno odnosa sa međunarodnim elementom, i to prvenstveno na regionalnom ali i sve više na univerzalnom planu. Svemu tome, stvaranju za to pogodne atmosfere i ostvarenju za to prikladnih mogućnosti, doprinelo je uporedno pravo. I zato, između ostalog, za nas je bio posebno značajan i koristan rad na uporednom pravu, jer je naša zemlja pružala podršku svim pokušajima i akcijama koji bi, i kroz pravo odn. putem prava, omogućili i olakšali međunarodnu saradnju, a posebno promet roba i novca, kao i kretanje ljudi i ideja.

Ovakva uporedno-pravna obrada pojedinih pravnih problema (posebno putem monografija, doktorskih i magistarskih disertacija) i ovakvo korišćenje uporednog prava pri izgradnji našeg pozitivno-pravnog sistema postali su već, i svakim danom postaju sve više metod naučnog rada u nas. Više možda nego što se to posebno naglašava. Sam Institut za uporedno pravo, iako mu to nije bio prvenstveni zadatak, objavio je niz monografskih radova, iz pera njegovih saradnika ili drugih naših pravnika, u kojima se, sa više ili manje uspeha, primenjuje uporedni metod odn. koristi uporedno pravo, dajući primer šta se sve može na ovaj način postići. Time je Institut doprineo ostvarenju jednog od njegovih osnovnih zadataka: da bude centar koji bi trebalo da ima ulogu inicijatora i podstrekača da uporedno pravo bude stalno i sve više i šire prisutno u izgradnji naše pravne misli, i uopšte u našem pravnom životu. Otuda je danas u našoj zemlji korišćenje uporednim pravom i uporednim metodama sve češće i sistematičnije. To, mislimo, samo povećava vrednost i kvalitet svakog rada koji se na taj način obavlja u bilo kojoj oblasti prava u nas.

Posmatrajući naš savremeni pravni život, a napose rad na izgradnji pozitivno-pravnog sistema i teorijsku obradu najvećeg broja pitanja, može se reći da je uporedno pravo postalo deo odn. metod naše pravne misli. Ono je skoro uvek prisutno i korišćeno. Istina na vrlo različite načine, a posebno sa različitim uspehom. No to nije bitno. Osnovno je da smo se navikli i da smo prihvatili da je dobro i korisno da znamo kako drugi gledaju na pojedine pravne probleme i kako drugi regulišu i rešavaju pojedina pravna pitanja. To je, ubeđeni smo, jedan vrlo pozitivan prilaz pravu i pravnim problemima. Pri tome je naročito pozitivno što je to skoro opšteprihvaćeni prilaz. Danas je u nas teško naći pravnika koji ne zna ili se ne služi uporednim pravom. Ono je dakle postalo sastavni deo naše pravne misli, isto onako kao što je, na primer, nadrealizam danas postao sastavni deo svake savremene književnosti. Ono se, kao i nadrealizam u svojoj oblasti, integrisalo u celinu pravne misli u nas. I ne samo u nas. To je, može se reći, svetska pojava koja upravo odgovara savremenom stanju ljudskih odnosa u sadašnjem svetu.